

Foto Jean-Pierre Van Overmeire

LI RANTOELE

Limero 114 - esté 2025

Gazete di prôze nén racontrece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal
« RANTOELE », soce sins papîs k' a skepyî l' an 1996.

Avou l' aspalaedje del Federâcion Walonreye-Brussele

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaideu responsåve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tchesteau - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau.
Pris : 5€. Abounmint 1 an éndjoli 5€, papî 18 €, les deus 20€, etrindjir 25€, **d'aspalaedje 35€** - å conte IBAN BE74 0682 2043 0507, BIC GKCCBEBB.

Fotos às bouyotes po rire (Li Blawete et l' Djan Goffart)

Dji pinse bén côpér l' pachi ...
Mins m' feume èm' done in côp d'mwin savèz!

An walon pa Jean Goffart

Dji pinse bén
côpér
l' paxhi...
Mins m' feme
èm dene on
côp d' mwin,
savoz !

**Dj'é ach'tè in lîve
mon Ikea ...**

Pou l' lîre, ... i
m' fôra lontins

An walon pa Jean Goffart

(1) a l'ouh-/â-d'foû-/

- Sins rire... i
t' fîjhèt fé
caca a
l' ouxh ?
- Awè !
- Avou l' tins
k' i fwait !?

L'Blawète

Dj' a atchté on live a Ikea...
Po l' lère, i m' fâre lontins

An walon pa
Jean Goffart

**Dji n'comprend rin,
...î-a treûs pèdales
èt dji n'a qu'deûs pîds !**

Dji n' comprend nén ! I gn a troes
pedales et dji n' a k' deus pîs !

C' e-st âjhey
a comprinde.

Po on côp ki dj' va al Mer do Nôr, vla
ki dj' trouve ene manete di djeu.
Mins ça doet esse ene flamindje,
paski dji n' kinoxhe nén ç' modele la

C'è-st-ôjîye a comprinde!

An walon pa Jean Goffart

Les riscrijhaedjes e rfondou mostrèt ki ci-ci aconté ostant les dnêyes di l' accint d' après
Lidje (imådjes di pawene) ki do ci d' après Tchålerwè (imådjes di droete). Asteme ! on î
reploye télfeye des pus vîs mots ou des pus viyès piceures di croejhete [traits grammaticaux]
k' ezès mwaissès modêyes.

Gazete aspougneye avou l' programe Scribus 1.5.8. metou sol sistinme d' operance Linux Suse.

Advins (I)

Coviete (Jean Cayron & Jean-Pierre Van Overmeire)	
Fotofåves (Christian Thirion & Jean Goffart)	p. 2
Tåvlêyes et scoles di walon (Lucyin Mahin)	p. 3
Les mâleurs d' Ayiti (Georges Lesuisse)	p. 4
Ké kénste po les Bedjes ! (Gilles Seraing)	p. 5
Nosse fotbale est dins l' bon (Jean Goffart)	p. 6
Les bankes (Gaston Wilvers)	p. 7
Li novea pape (David Blaude)	p. 8
Belès-letes	
Robetes di mājhon (Roland Neuprez)	p. 9-10
Les niyâds da Tchofile (V. Gryspeerdt / L. Dabe) ...	p. 10-11
Drole di rvindje (Dimitri François)	p. 11-12
Stindou dzo l' tiyoû (Jacques Desmet)	p. 12

(Shûte p. 18)

Po rapougnî

Copinreyes et scoles di walon

Li ministere vént di mete e-n alaedje on repertwere des copinreyes et des scoles di walon. Inscrijhoz î l' vosse, s' elle n' î est nén co !

Tins di m' long condjî do bontins 2025, dj' a yeu l' ocâzion di prendre pârte a cénk copinreyes diferrinnes. Eto a dner scole a des djonnes sicolîs.

Come toudi, gn a moyén di waitî l' cayet a môde d' on vere mitan plin u mitan vude.

Do costé del plinnisté, cwate des copinreyes ki dj' a dit sont ddja dipus d' dijh ans viyes. El cénkinme vént di skepyî e 2022 ey a rashonné do côp ene pitite vintinne di djins. Câzu tos les copineu-se-s savèt lére les tecses e walon atâvlés på mwaisse del djowe. Dins cwate cas so cénk, les tecses sont did totavå l' Walonreye.

Do costé del vudisté, câzu totes les djins ont dipus d' swessante-cénk ans. N a tolminme tenawete on pus djonne dins l' binde. Mins gn a waire d' esplikêyes sol croe-

jhete do walon po ces djonnes la aprinde a tcheryî dins leu cnoxhance do lingaedje.

Ezès scoles primaires, toudi l' minme agrè des efants po on lingaedje ki brâmint n' end ont måy oyous djâzer. Mins k' est toudi loukî come ene vraiye langue. Totsu interessêyes : les dames di scole, ki schoûtèt d' ene oraye tot sorwoeyant les scolaedjes.

Eyet l' firté di sacwants roufions u glawenes cwand i u ele savèt ddja ene pitite sacwè. On mot oyous d' leus grands-parints, des ratournaedjes francès-walon trovés avou leus parints sol Daegntoele...

Do costé do vere vude, waire di shuvou possible. Wai ! po tote li province do Lussimbork walon-câzante, gn a k' on seu acsegnant do ministere !

Lucyin Mahin, li 15 di djun 2025

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont-st eplaidîs dîzo libe licince CC-BY-SA 4.0 des Wikipedia.

Insi, i pôront esse rimetous sins rujhes sol waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront toditrosseymint eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Les rcetes po lére li rfondou

xh se prononce généralement ch et jh se prononce j (les 2 se prononcent h a Liège, ich-lautés ou ach-lautés en fin de syllabe en Haute-Ardenne); le suffixe -ea (fr. -eau) se prononce -ia ou -ê; én se prononce én à Charleroi, mais plus généralement in, et aussi é (Ouest-wallon, Ovifat) ou î (La Louvière, Écaussines); ae se prononce généralement a (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe -âdje); oe se prononce généralement wè (eû à Liège, mais aussi è, û, ë, wa, où etc.); ey se prononce èy à Liège et îy ou î ailleurs; sch se prononce sk ou ch (mais h à Liège); oi se prononce wa ou wâ à Namur, wè ou wé à Liège, ô à Charleroi et où à Nivelles, â se prononce au, â ou â selon les régions; ô se prononce souvent ô (presque on) mais ô ouvert a Namur (noté au), où à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-

Sûre; sh se prononce ss à l'Est et ch à l'Ouest; oen se prononce souvent on à l'Est et win à l'Ouest.

(e)nd(è) (fr « en », partitif) se prononce (è)nn(è) sauf à l'Ouest où il se rend par 'dd(è) (simplifié en d-)

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent è. remantchî = rêmantchî; reterer = rêterer. La lettre é ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : cerjhe, tuzé, singlé. Non si elle provient d'un calque du français : prezinter, republike (lire è).

Les voyelles i, u et ou se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (b, d, dj, g, jh, v, z), r et y.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le Dictionnaire de Bastogne de Michel Francard (1994).

Eternâcionâ / Economeye

Ayiti : payis mādīt ?

Dispu cwatre ans, gn a pupont d' prezidint. C' est des bindes di harlakes [gangs] ki fjèt li lwè a Pôrt-â-Prince, li mwaisse veye. Li payis est i mādīt ?

Djocans nos di cāzer d' ene malediccion k' āreut-st atoumé so Ayiti. Por mi, les mizeres ki ç' peupe la kinoxhe dispu bele ādje, leu cāze est claire come di l' aiwe di rotche. C' est l' martchî li-yonrin [contrat léonin] ki l' France lezî a oblidjî d' siner po ricnoxhe leu disla-xhaedje [indépendance].

Rimontans a 1789

E 18inme sieke, c' esteut l' pus ritche colneye di l' État français. Leye tote seule produjheut dipus d' café et d' coton ki tōtes les ôtes eshonne.¹

E 1789, les esclāves ayicyins s' abaitixhît [devinrent conscients] des clawes del « Déclaracion des droets des djins po tos tchamp-payis » [déclaration universelle des droits de l'homme]. Ni ene ni deus : çou ki valeut po les blancs d' Paris di-veut esse apliké ās noers d' Ayiti. I s' revintît [révoltèrent] et vinki l' ārmêye da Napoleon e 1804. Ci fourit l' prumire republike ā monde minêye pa des noers.

Discolnijhîs [décolonisés] ?

Ā djoû d' ouy, Ayiti, c' est on payis sins lwè, la k' les djins sont kidnāpés po-z awè des rançons. Les buros di tōtes les SNG (Soces Nén Govienmintāles, ONG) ont stî piyîs.

Mins, po comprinde les mālours do payis, i fāt rmonter ā dislaxhaedje di 1804. Les djins des campagnes, des noers ancins esclāves, dimandēt d' esse mwaisse tinants [propriétaires] des bokets k' i cōtivent. Di l' ôte costé, gn aveut sacwants afrankis et metisses k' avēt replacî les Français al tiesse des haswès [grandes exploitations]. Por zels, faleut continouwer l' vî sistinme, po-z esporter et aveur des manoyes discandjāves [devises convertibles]. Ces-ci estēt pus « blancs » k' les ôtes et i petēt l' français, adon k' les payizans djāzēt creyole.

C' est insi ki les djins k' avēt fwait l' revolucion n' ont māj polou atchter des teres. Li sudjet divna tabou. Li seul ome k' a sayî d' aler conte, ci fourit l' prumî prezidint, Jean-Jacques Dessalines, li ci k' aveut batou l' ārmêye française e 1804. Mins e 1806, il est assaziné. Tote li shûte di l' istwere d' Ayiti si pout conter insi : ene dictature shût ene ôte dictature.

Fāt i vey ci schāyaedje la [cette séparation] dins l' drapea d' Ayiti ? Li bleu, ādzeu, ci sereut les noers, toti spotchîs. Li rodje, ādzo, les mulātes et les metisses, k' ont replacî les colons.

Georges Lesuisse, prezidint d' l' ADESH, li 7 di djun 2025, ratournaedjes e walon : Li Rantoele

Oyi mins nonna ! Po poleur vinde des dinrêyes sol martchî eternâcionâ, faleut esse ricnoxhou pās ôtes payis. Li France les tneut la pal goidje. Po si indepindance esse ricnoxhowe, li novea estat diveut rpayî les bēns leyîs la pās colons.

Ci n' est k' on cōp ki l' martchî ourit stî siné ki les Ayicyins aprindît li montant k' il alēt dveur ripayî. Tos les ancins colons ou leus zwers [hoirs, héritiers] estît priyîs d' avirer leu piete. I n' l' ont nēn fwait ā rstrindou ! Conter les teres distrixhnêyes [défrichées], les bastimints, mins eto : li valixhance di leus esclāves !

Bole di nive

Ene nouzome desse, soravirêye [exorbitante et surévaluée]. Come di djsse, les Ayicyins nel savît rpayî. Ça fwait : les Français les oblidjît a epronter dins des bankes franceses.²

Mins, ā moumint des tcheyances [échéances], i n' avēt nēn co des cwārs po fé. Adon, reponter po payî l' prumî epront. C' est çou k' on-z a lomé ki « dobe

desse ».

Cist epront la, di 1815, ni fourit tot rpayî k' e 1950. Mins so dipus d' on sieke, Ayiti aveut stî espaitcheye di basti ene vraiye economeye, ca tōtes les wangnes divēt-z eraler e l' France.

Vindjince ?

C' est vārmint come si l' Egza-gone s' aveut volou rvindjî del petêye ki l' ārmêye di Napoleon aveut ramassé e 1804. Disk' ā djoû d' enute, li France ni motit nēn di ç' sudjet la, dabôrd k' on djāze tofer di rinde çou k' on-z a scroté ās colneyes.

E 2004, li prezidint Aristide aveut oizou rclamer 22 miyāds di dolārs US. C' esteut çou k' aveut aviré [estimé] come manke a wangnî po s' payis. Droidimint assez, docō après, i fourit-st oblidjî di cwiter l' prezidince et lever l' daxhe [s'enfuir].

Georges Lesuisse, li 25 di may 2025, so ene afîche po on dinner ADESH.

NMS (notes do mwaisse sicrijheu)

1. Ni rovians nēn k' adon, gn aveut co nole colneye française e l' Afrike.

2. E 1960, minme parey ā dislaxhaedje des payis d' Afrike française. Ene muchieye clawe [clause cachée] oblidjive les noveas payis a toti fé martchî avou des sociétés françaises, po wārdier leu manoye (li franc CFA) aloyî ā franc français (ey asteure a l' uro)

Beldjike / lingaedjes

Li kénste des lingaedjes e l' Beldjike

Les troes lingaedjes oficirs bedjes d' asteure dimorèt les spêrs [spectres, fantômes] do pordjet d' « Estat-stopa ».

Dji vos cåze del Beldjike, on payis k' a polou skepyî so l' idêye di fé on stopa [*bouchon, tampon*] inte li France, l' Inglutere et l' Al-magne.

Les troes oficirs

Les prumîs moenneus do payis, e 1830, ni volént ki l' francès come lingaedje oficir.

Dandjreus paski zels avént polou monter pask' il avént studyî dins les coledjes da Napoleyon, e francès naturel-mint. Avou ça k' e 18inme sieke, c' esteut l' lingaedje diplomatike di tote l' Urope, et minme did pus lon.

Mins al fén do 19inme sieke, li mouvment flamind s' a batou po l' neyerlandès.

E 1919, li Beldjike a wårdé l' almand po les Redîmés Payis [*cantons de l'Est*], k' ele vineut di rprinde a l' Al-magne, batowe al guere di 14.

Dins on payis wice k' on djåze troes lingaedjes, mins nén pattavå, i fwait målåjhey divizer d' ene seule vwès. Paski les payis vijhéns, ki cåzèt ene di ces langues la (France, Al-magne et Bas Payis), i pezèt bråmint sol tuzance [*culture*] des Bedjes k' eployèt l' minme lingaedje oficir ki zels.

Les ptits lingaedjes

Loucans ene miete do costé do Lussimbork. Aprume, i gn aveut k' li francès ey el tîxhon. Les Lussimbordjwès ont ratindou les anêyes 80 po vir leu prôpe lingaedje divni oficir.

Li Beldjike, leye, a onze lingaedjes coinrecés. Mins gn a nouk di zels k' a stî ricnoxhou come oficir.

Les menirs di l' erî-tins pinsént k' ces lingaedjes la n' estént

k' des mannestés.

La co k' enute, sacwantès djins elaidixhèt ci boket la d' no tuzance. Copurade amon nozôtes, wice ki l' francès est rwaitî come el meyeu des lingaedjes del Daegne.

Francolatreye

Portant, li francès a des rôles timpeste, ostant k' des foû-rôles [*exceptions*]. Asteme ki mwintès foû-rôles sont, afeye, sins cou ni tiesse. Kécfeye ni sont ele nén ddja esplicâves.

Mins si vos avoz l' mâleur di critiker l' francès tot mostrant ses elemints sclimboignes [*banca*], soeyoz presses a-z afronter li mâvasté d' ses dis-findeus. Vos les ôroz boerler li mot « *nuance* » po muchî l' mancance di lodjike.

Mes omes, i riront a l' bâbe do walon. I nel riwaitront måy come on lingaedje d' oyi al frontire bijhrece do dominne, avou l' monde djermanike di l' ôte des costés.

I n' el loucront nén nerén come ene langue ki fourit l' lingaedje del mame di kékes miyons d' djins, nén pus timpe k' e l' prumire mitan do 20inme sieke.

I n' tuzront djamây k' avou l' walon come prumî lingaedje, ça sreut moens målåjhey d' aprinde li francès ubén ene ôte langue romane.

I n' acontront nén l' walon come on pont inte li francès et les lingaedjes djermanikes, notanmint å livea del gram-maire.

Pa s' pôzucion sol mape, li walon raloye el picârd å ripouwar-yin, li lussimbordjwès å lorin, el tchampnwès å neyerlandès. Et dji n' a nén ddja cité les ptits lingaedjes del Flande.

Francofobeye ?

Fât-i tchessî l' francès evoye ?

Nén mezåjhe d' on sfwait radicalisse. Racopernans don l' egljhe å mitan do viyaedje. Li francès divreut aveur li minme role ki l' inglès : on lingaedje a uzer dins des sitouwâcions eternâcionâles.

Li francès, ossu « *ritche* » k' on l' vout sovint pinser, ni rime nén avou les Walons.

Li francès dmeure ene her-tchåde [*trace de passage*] do cintralisé bleu-blanc-rodje : li grande Francileye ki govienne et l' pitite province ki l' shût.

Li prumî d' tot : nosse tuzance

Li pus impôrtant, c' est d' eco-raedjî totes les boutêyes po mete e dvant-plan no tuzance et ses elemints.

Nole avance di taper des xhames el voye [*faire des barricades*]. L' istwere nos rmimbere ki les sayes dinsi ni purdèt nén.

On n' ragraweye [*guérir, rétablir*] nén on malåde tot scrijhant ene banslêye di sofisses¹ so les médes [*médecins*] k' asprouvèt d' el riweri.

Dipus d' trinte ans après l' idêye d' on walon po tertos, on s' rafeye d' on parfond apâjhmint sol sudjet.

Eyet d' on novea plaijhant « *samuwerkigne* »².

Djîle N. Seraing, li 13 di djun 2025

-----

1. sofisse : (epront do grek : σόφισμα) advize ki shonne vraiye, mins k' est pod-bon fâsse.

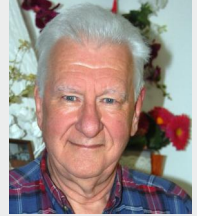
2. samuwerkigne : (epront do neyerlandès : *samenwerking*) li werker eshonne.

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (73)

El fotbale amon nozôtes

Bén on pout dire k' el fotbale toûne bén amon nozôtes. I gn a k' a vir do costé del Lovire, eyet di l' Olimpik et do Sportigne di Tchålerwè. Tot çoula e l' province do Hinnot !

Cominçans pa l' Olimpik k' e-st infén d' ertoû e fotbale professionnel bedje.

El pârteye ki s' djouwéve a Stoké a stî deure eyet il a falou ki Roman Ferber markêye dins les aresses do djeu, djuste di-avant el cougnet [*cerise sur le gâteau*] siné Rousseau : l' escôre di 2 a 4 eyet l' montêye. El vî clube carolo e D1A, çoula ermonte à mitan des anêyes septante. Bén etindou, i lzî fâre ragrandi leu terén, î mete des sistinmes di raiwaedje et d' saiwaedje [*arrosage et drainage*] otomatikes eyet eto astaler ene nouve tribune.

Les Leus rsont la

Po shure, El Louvire, 19 ans après ès dischinde, ervént e D1A. On vrai espwè, poirté pal façon d' vir da Salvatore Curabà k' a seu candjî s'-n ideyâl e reyalité. Il a falou l' dierinne djournêye eyet ça a stî tindou disk' à dbout. Les Leus arivnut e D1A dins on ståde tot novea eyet avou des vierneus [*dirigeants*] d' erno [*de renom*] come Nicolas Frutos, Enzo Schifo et Silvio Proto. Tot dalant wangnî a Lomel, les Leus ont reyussi çou ki waire di djins e dewôr di leus sopoirteus n' ârènt djamây esperé. Mins rashonnés, il ont bén fiesti l' montêye tot come les djouweus.

Les Gades às Royes l' ont fwait

Tant k' a Tchålerwè, il a adiercî s' côp... po fini !

Après sacwantès anêyes di noer pwin, les Zebeles ont rtrové l' Urope après leu victwere às bâraedjes dissu l' rimouye [*pelouse*] di l' Antwerp k' aveut fini cénkinme.

Ermontés a crever pa des plaiyofs-2 reyussis, les Carolos ont-st abloucné l' sâjhon dins l' beaté e s' cwâlfiant po l' deujhinme toû del « Conferance League », cénk anêyes après leu dierinne pârticipâcion uropeyinne.

- *Dji n' esteu nén a m'-n âjhe, minme si Keita aveut marké. Cwand Bayo a ewalijhî al 86inme munute, dj' a bén pinsé ki c' esteut fini !*

Mins, ouf ! bén ureuzmint, Guiagon a crâmignoné [*slalomé*] dins l' disfinse di l' Antwerp po marker l' bute del victwere, eyet çoula, al 95inme munute di djeu.

Dins les fazes di tchampionat, les Zebeles avént seulmint fini al dijhinme plaeece do clasmint. Mins dins les plaiyofs, il ont-st atrapé del confyince po minme-z ariver al tiesse do clasmint avou shijh victweres, troes matchs nuls eyet n' esse batous seulmint k' on côp. I fât dire eto ki l' etrinneu do Sportigne, Rick De Mil, lezî a seu dner ene confyince dins leus capâvtés [*capacités, possibilités*]. Portant, daprès les especialisses do fotbale, i gn aveut waire d' espwer di les vir ès cwâlfiyî po l' Urope.

Tins del faze ordinaire, l' Antwerp aveut batou l'

Esportigne zero a onk à match aler. Mins les tropes zebrêyes avént pris leu rvindje e dalant wangnî lâvâ pa onk a troes.

C' e-st ene ekipe ki s' âreut polou cwâlfiyî directumint. Dins l' djeu, il est clair k' il estént pus avancîs ki l' Antwerp ou minme k' El Gantwesse. Mins l' gros traeyin [*problème*] k' i gn a yeu, c' est ki Tchålerwè n' a djamây yeu di vrai egayoleu [*butteur*] durant ene pârteye del sâjhon. Avou on boun atacamant à cominçmint del sâjhon, il ârènt yeu à moens di shijh a ût ponts di pus. Odoy Dabbagh ou bén Youssouph Badji ont yeu trop d' tchances di djouwer adon k' i n' avént nén leu plaeece. Adon ki Nikola Stulic pestelève po djouwer [*rongeait son frein*]. On a veyou po shure k' il esteut capâbe di marker, tot come Dan Heymans eto. Mâlureuzmint, el dierin cité s' eva ndaler. C' est l' traeyin di Tchålerwè : po sorviker, come brâmint des ôtes clubes, i fât vinde des bons djouweus !

Po nd ervini al Conferance League, cwand vos léroz l' ârtike, el tiraedje do 18 di djun srè passé. Tant k' âzès pârteyes, ça srè les 24 et 31 di djulete eyet l' troejhinme toû, les 7 et 14 d' awousse... avou l' espwer di djouwer les bâraedjes les 21 et 28 d' awousse. Des djouweus ki s' evont, des ôtes k' arivnut. E rascourti, waire di condjîs, mins po les diridjeus nerén. Eto, el cominçmint des travos po l' novea ståde : ene ecinte avou brâmint des fonccions ki n' risrè nén fok on terén d' fotbale, mins eto on timpe [*temple*] do spectâke.

Jean Goffart, el 4 di djun 2025

Economeye

Les bankes

A l' ocâzion do cours diné pàs scolîs et scolresses des scoles di Bive (bontins 2025), dj' a tchoezi do câzer di l' istwere des bankes. Et, bén seur, di l' ING.

Dintins, ele si lomève li BBL (Banke Brussele-Lambert). Dj' î a ovré 40 ans à long.

Istwere des bankes

Dispu l' Antikité, les djins ont todi dvou discandjî [échanger] des martchandijhes. Ene din-rêye disconte ene ôte. C' est çk' on lomève do handlaedje u do trouxhlaedje (trok).

A pârî del Moyinådje, on-z a edvinté les bankes. Ça fwait k' les discandjaedjes ont stî rindous brâmint pus âjheys.

Les prumî bankîs les pus rlo-més vinént di l' Itåleye do onzinme sieke, notanmint à Vnîjhe [Venise] et Florince. Les djwifs lombârd, zels, s' avént specialijhî dins l' prustaedje di çances avou des gros interesses. Ci mestî la d' uzurîs esteut disfindou às catolikes.

Di tos ces tins la, gn aveut k' des pîces. Tchaeke dutcheye, conteye, principâté u rweyâme poleut bate manoye. E 19inme sieke, les payis atakèt a-z imprimer des biyets d' banke. Ça fwait : les bankes sont dedja a pô près come asteure, avou l' arivêye des tcheques et di ds ôtes papîs d' valeur come les letes di candje u les accions.

Li prumîre banke del Beldjike, ci fourit li « Societé Djeneråle », dedja fondêye do trevén holandès (1822). Ci n' est k' e 1871 k' el « Banke di Brussele » va esse metowe so pàs so fotches [sur pieds].

20inme sieke

Avou l' prezidince da Louis Camu (1952-1975), li Banke di Brussele s' a foirt agrandi. Elle a passé di 400 adjinces e 1945 a pus d' meye e 1974. Ça fjheut a pô près ene novele tos les cwénze djoûs.

Avou l' foite concurrence d' adon, tot la eyu k' el Djeneråle droveut-st ene novele adjince, li Banke di Brussele shujheut ossuvite.

En 1969, li Banke di Brussele astale on prumî distribouweu d' biyets d' banke lomé « Bankomat ».

C' est on pô l' ratayon do « Bancontact ». Ci-ci n' arivrè ki dijh ans pus târd, e moes d' djun 1979. Li sistinme a stî metou so pî avou les troes grandès bankes d' adon : li BBL, li CGER et l' Kredietbank.

Directumint après, li Banke Fortis si va aloyî al Posse et shure avou s' prôpe rijhea [réseau] lomé « Mister Cash ».

C' e-st insi ki l' grande advinture des a demaré dins nosse payis.

C' est l' 30 di djun 1975 k' i gnè va awè l' prumî grand « mariaedje » etur bankes. Li Banke di Brussele si mete eshonne avou l' Banke Lambert po fé l' novele intité lomêye Banke Brussele-Lambert, e pus ptit : BBL.

E 1995 arive çou k' on va lomer li PC-bankigne. Co on côp, c' est l' BBL k' a-st enondé l' cayet. Li prumî sistinme di

ç' sôre la, ci serè leu « Home Bank ».

E moes d' avri 2003, les Holandès, k' ont brâmint des çances¹ ont payî foirt tchir po-z awè l' BBL. K' a don divnou ING Beldjike, ene simpe coxhe di l' ING eternâcionåle.

Les bankes d' enute

Les bankes, c' est come on må k' i nos fât bén edurer. On n' s' è sâreut pus passer.

Mins les bankes d' enute sont bén lon di dner les siervices k' ele rindént dintins. I gn a pus moyén d' moussî insi e buro d' vosse bankî po lyi dmander on consey. Po-z î poleur aler, asteure, i vos fât prinde radjoû.

Li minêye di gripe chinwesse (maladeye à virûsse Corona 2020-2022) n' a fwait ki rafoirci l' clintcha [tendance]. Les pus viyès djins n' è rexhèt pus po fé tote seules leus opérâcions. Elle ont bea s' plinde, on n' les schoûte nén et on n' les aide pus do tot.

À djoû d' enute, i gn a pus ki des scrotaedjes di totes les sôres dins les adjinces otomatikes. Et co dpus so internete. Paski les pus viyès djins n' ont nén seu shure li mouvment et ele sont âjheyes a surprinde. Po les mete al coete do dandjî, on bloke voltî leu cwâte di banke et pâr leu conte. A ç' moumint la, ces viyès djins la n' savèt pus rén fé. Minme nén payî les afwaires di tos les djoûs. Nén ddja sawè fé on virmint.

Dins les anêyes a vni, cwè çki ça srè po des opérâcion co bén pus malâjheyes ?

Gaston Wilvers, li 20 di may 2025

1. Li mot walon « çanse » vént do holandès « cent » eployî do trevén holandès (1815-1830).

Rilidjon

Leyon XIV, on novea pape po l' Egljhe

Li 24 d' avri à matén, les catolikes di totavå l' monde aprindént ki l' pape Françwès aveut dhoté d' ene peumoneye.

Lhossive e mantche [état critique] dispoÿ dedja kékes djoûs. Si moirt esteut cwanlminme ene miete ene sorprijhe, ca i s' aveut ragrawyî [rétabli] ene gote sacwants djoûs dvant.

Il esteut rwaitî d' lādje et d' lon come on pape avanciveus. Rapoirt às cis di dvant lu, todi. Mågré tot, i s' aveut mostré straegne assez cwand ç' fourit po regler sacwants afwaires.

Conclåve ey anonçmint

Kimincî l' set di may, li conclåve fourit radmint foû, çou k' end ewaera sacwants.

Tant k' a mi dj' esteu-st a loukî l' tévé avou tot l' manaedje rapoûlé tot m' rafiÿant do vey aponde à balcon li novea tchîf di l' Egljhe.

Come di djustice, après ene hapêye, li flouxhe k' aveut l' betch e l' aiwe [dans l'incertitude] veyas aspiter sacwants omes d' egljhe. Ey ôre come di djustice li fôrmele e latén d' egljhe : « *Habemus papam* ».

E latén d' egljhe, di dj', ca e latén do tins d' Ciceron, on pôreut ratourner çoula pa : « C' cōp ci, nos l' tinans podbon ».

Li cardinå mwaisse diyake [protodiace] spelixha l' no di l' eléjhou.

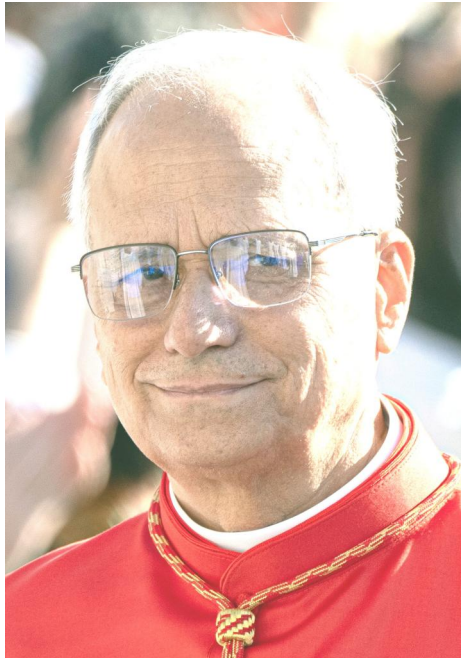
Et s' ataca-t i tot on tralala al RTBF cåze d' ene flotche di rashiaedje. C' est ki l' gaztî aveut cmaxhî « Robert Prevost » et « Robert Burke ». Ci-ci est acoté come li moenneu des calotins les pus wårdiveus. Ça fwait k' on-z oya on Gabriel Ringlet, li pârli des catolikes les pus avanciveus d' Beldjike, pîler sins rla po dire ki c' esteut-st ene tradjudeye di tos les diåles.

Awureuzmint por lu, èn ôte gaztî coridja vitmint l' flotche.

« Li ci k' intere pape endè rexhe cardinå » dit-st i li spot.

Sorlon l' acostumance, les cis k' on-z aconté les pus a minme do monter sol sidje da Pire ni sont nèn eléjhou. Prevost esteut tolminme riwaitî come « papåve » [papabile], mins à pî del djivêye.

Mins kî est i po ene sakî, don, lu ?

Vicåreye

Il a vnou à monde a Tchicago diviè 1955. Ses tayons vnént di bråmint des coines : d' Itåleye et d' France do costé di s' pere, d' Ayiti et d' mon les creyoles del Louwiziane do costé di s' mame. Ossu est i l' prumî pape avou des ratayons vinant del Noere Afrike. Nèn d' Afrike tot court, ca des papes provnant d' Afrike do Nôr, end aveut ddja yeu sacwants e l' Antikité. Il esteut minme di l' ôre des Ogustinyins (i n' l' est pus dispoÿ, estant pape).

So s' càire, il a-st ovré inte les

Estats Unis, li Perou et l' Vatican.

Avou Françwès, il est l' riflin di l' evolucion djeyografike di l' Egljhe ki si rsaetche pitchote a midjote di s' banse istorike k' est l' Urope po si stinde às corons del Daegne.

Sol tins do conclåve, il esteut-st eveke di Chiclayo à Perou.

Rilevans ki c' est l' prumî pape di l' istwere di l' Egljhe a djåzer on lingaedje amerindyin, li ketchouwa k' a-st apris avår la po mî fé camaeråde avou ses pârotchîs.

A m' shonnance, i serè ene sôre di maxhaedje inte Françwès et Djan-På II.

Poy k' il est co djonne assez (swessante-nouv ans) i divreut bén dmani ene hapêye al tiesse di l' Egljhe catolike, s'i plait-st a Diu.

Des mantches a mete !

I divrè manaedjî bråmint des rujhes k' ont-st atoumé so l' Institucion les dierinnès anêyes.

Na :

* li krijhe des måluzances [abus sexuels] ;

* li dicrustinaedje [déchristianisation] di l' Urope ;

* li concurrence des egljhes protestantes ;

* les gueres totavå l' monde.

Lyi fâre co sayî do rmete les caetches e for inte catolikes wårdiveus et avanciveus.

Et des ôtes et des ôtes.

Diè voye k' i sâye vierner l' naeçale dadrame e flaxhåd del timpesse [dans l'oeil du cyclone].

David Blaude, li 4 di djun 2024

Li Rantoele às belès-letes

Limero 69 (rawete al Rantoele l° 114, campagne 2025)

Les tiestous ki volnut co travayî tot seus ni vont pus rade assez. Do tins k' i dmeurnut dsu plaeece et k' i rescoulnut sins l' vey, les hardis avancixhnut a grandès ascoxheyes

(Jules Fivez, divanzouve di « Istwere di Biemrêye », live imprimé a Mtet e 1971, p. 12).

Robetes di mājhon

Djans ! Dijhans tot dabôrd ene pitite sacwè : ene robete, c' est on bisteu d' basse coû, ki dinrè del tchâ, motoit si pea. Mins ci n' est ene atelêye k' on va cadjoler et kifiestî. Ci n' est nén l' efant del famille ; k' ele dimane e s' plaeece !

Çoula estant bén clair, preparans ns a nd ascoyî onk.

Prumirmint, a dj' ene plaeece po l' mete ? E-n ene cinse, c' est àjhey : ene inglêye divins li stâve, o dvins on tcheri, wice l' odeur et les petales ni dzôrnêyront nén.

Obén, aveur ene pitite cahoute di plantches avou kékes platenes, c' est co bon.

Vola leu mājhon. Mins elzî fâre des meubes. Por zeles, ci serè ene gayole. On l' pout atchter tote fwaite ; mins dj' el voe mî d' el fé lumme. Des resses vinant do scrinî o do tcheptî, et cweri kékes bokets d' griyaedje. On braket, on mârtea, des clâs et des clames, et zipezape, et tipetape : vo vs la a l' ovraedje !

Purdoz asteme, tot-z arindjant li cwårtî, k' elzî fât ene plaeece po magnî et pixhî et petaler, ene ôte po doirmi et djonnter.

Kimint les alez vs nourî ? Bén seur, des magasins ofrixhèt des amagnîs tot presses, setch torteas, avou des vitamenes, et minme ene proteccion disconte des maladeyes. Mins vs n' estoz nén pourî nawe, mi shonne t i. Adon, vs iroz cweri vos-minme li fôraedje.

Ki fât i âzès robetes po crexhe et ecrâxhî ? Alez côper des berwetes di yebes, di sâvadjes cécoreyes, avou leus florins, minme leus raecenes, des coxhetes di sâ, di frinne, di faw,

d' ônea... Cwand vosse corti vs dene trop di verdeures, o si ele kimincèt-st a diflouwi, les ptites biesses endè seront brâmint continnes.

Mins loukîz bén a n' les nén epwezner, ca sacwantes plantes les polet fé crever : ranonkes botons d' ôr, fleurs di coloûte [*digitale pourpre*] et oreyes-d'âgne, rubâbe. Et minme les crompires, ki vos è ploz portant dner les pelotes, mins bén rassetcheyes e fornea do stouve.

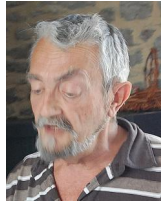
Sav bén ene pitite sacwè ? Divins les biesses (come divins les djins, dabôrd), si on vout aveur des djonnes, i fât ene frumele et on mâte: ki ci-voci seuxhe on bon potcheu et ki cisse-ciale seuxhe bén coeye, et çoula vs dinrè des djonntêyes préjhâves [*appréciables*], des ptitès robetes assez, et... on rabiote d' ovraedje. I vos rfâre des gayoles, cweri pus d' amagnî, rinetyî deus côps dpus, et tot l' ôteresse.

O ! ni soeyoz ddja maké d' dizes-pwer ! Ni vs tchagrinez nén : si vs polîz saveur ké plaijhi a l'zès vey teter leu mame, crexhe, djouwer ! Si vs savîz come on-z est ureus di les tni e s' mwin, di les candôzer ! Et vos efants, alôrse ! I n' si polèt pus passer d' elzî dner on boket d' raecene, ene pelote di peme, do souwé pan. Fijhoz les tchoezi on ptit no a LEU ptit lapén ; k' i s' endè sintexhe responsâves ; k' il aprindexhe a dner on côp d' mwin po-z aler cweri do fôraedje et po ramasser les crasses. Ci serè on clapant pasmint d' tins cwand i n' vont nén a scole. D' ene sifwaite maniere, vosse aclevaedje pout divni ene pârteye di leu educâcion.

Vos alez-st aprinde a-z overer l' bwès

et les usteyes, kinoxhe les plantes a côper (et sortot, les cenes a leyî), risinti des sintimints. Houte di çoula, vos aprindroz ene sacwè profitåve a vos efants, po asteure et po pus târd.

Roland Neuprez,
li 20 di may 2025 às scoles di
Bive
(scole pàs scolîs)

Les niyâds da Tchofile

Zande ni saveut cwè fé di s'-n après-nonne. C' esteut ene djournêye a pàrt paski li trezôr da Tchofile esteut cnoxhou. I catournève ; i racatournève. I pinsève a s' fré, et a s' fâde [*farde, chemise de documents*], et ses scrijhaedjes.

Esteut ç' vrayi u nén ? Çou k' Pire racontève di leu pere li sbarève on pô. A-z î rwaitî, d' èn ôte des costés, gn aveut bråmint des djins ki l' surpurdént, ces djoûs ci. Pire k' aveut l' peton ; Mareye-Noyete k' esteut tote bele, si mere ki saveut po l' trezôr ; si pere avou ses messaedjes ; Andjlène k' esteut douce alinne. Tos contes fwaits : i gn a k' mi ki n' sorprind nolu, k' i sondja.

Pu i monta cweri l' fâde, et s' aler mete so on banc e corti à solea. Dabitude, i n' lijheut ki po s' edoirmi. Enute, i s' sorpurdeut do lére après nonne.

*****

(vola l' boket di scrijhaedje k' i tome dissu, ki s' passe swessante-shijh anêyes divant)

Tchofile esteut come les ôtes crapâds do viyaedje, et c' esteut bén insi. Po s' mame, èn efant k' esteut niche, c' esteut èn efant e boune santé. Tchofile esteut d' atake. Tot d' on côp, i sinteut li flate, li strin, li fougure, l' aiwe di l' astantche, les schoices, les schites di poye, les strons di tchvâ. Sins rén dire, Alicse sinteut did dou çk' i rivneut. Et atincion ! il aveut interresse a lyi dire li verité, pask' ele touméve djusse a pô près a tchaeke côp. Tchofile n' è rivneut nén. Et co moens di l' esplicâcion di s' mere. « C' est mi ptit doet ki m' l' a dit. » Por lu, c' esteut câzu del madjeye. Pa des côps, les meres ont des antenes.

E rwaitant d' on pô pus près, Tchofile n' esteut cwanlminme nén come les ôtes. Il inméve Bén d' raconter des flâwes, des crakes, di djouwer des toûs, et minme des kéntes à rvier. C' esteut-st on fameus arsouye. Mins djamâ mwaijhmint. I n' esteut k' on bôreu d' crakes. Mins c' esteut d' famille. Si grand-nonke, Abel, lyi aveut metou l' pî dins li strî estant tot ptit. Tos les djoûs, i lyi racontève des flâwes. Po fini, Tchofile vleut sayî ossi, mins lu tot seu.

Li prumière victime, ç' a stî l' Meliye. Li Meliye, c' esteut l' feme di s' grand-nonke. C' esteut ene pitite setche feme k' esteut del boune anêye [*crédule*]. Ele tineut des poyes et des robetes. Tins del nute, li djonne gamén rintra dins l' gregne. Il aveut veu k' ene mere di robete si râyive les poys. Avou do four, elle aveut fwait on ptit ni, pask' elle aléve bénrade awè ses djonnes. C' est la ki Tchofile catcha troes oûs avou on niyâd. Li londmwin, li Meliye aveut ene sacrêye tiesse. On âreut dit li Bernadete ki rivneut del grote di Massabiene. Li robete aveut ponou ! Abel soriyive. I sereut todi reyusse divant l' douce croyance di s' feme.

« Ça tome Bén. Dji vleu fé des wâfes, dit-st ele li Meliye. »

Ele purda s' pus bea plat. C' esteut on plat d' famille. I valeut bråmint des liâds, a çk' on djheut. Et po ça, ele ni s' è oizeut sovint siervi.

Ele cassa l' prumî oû... et dj' vos lai sondjî... Li plat esteut tot findou. « O ! li plat dâ nonke Djan ! ».

Tote biesse, li Meliye riwative l' oû co tot etir dins s' mwin.

« N' ass don nén veu k' c' esteut on niyâd ? ! »

Abel esteut mâvlé. Il esteut mwais po

l' restant del djournêye. Li Meliye breyive on pô, mins Abel ni s' tracasséve nén. Li ví ome si dmandéve kî çk' âreut bén polou fé ça.

C' est a ç' moumint li ki Tchofile intra. Il esteut tot binâjhe di vey les rzultats di s' kénte. C' e-st insi k' i s' a vindou. Li ptite clignete d' Abel lyi fjha comprinde. Mins nén al Meliye. Ele breyeut todi. Ele racontéve des cayets k' on n' compurdeut nén. « C' est del fâte do niyåd », dit-st i l' Abel tot rwaitant nosse Tchofile dins ouve.

Dispu ç' djoû la, Abel s' a bén rvindjî. I loméve li gamén « Niyåd » a kî vleut l' etinde. Nawaire, on sôbriket, dins nosse payis, i gn aveut rén d' drole avou ça. Paregzimpe, Tchofile riloméve Alfrede, si croufieus vijhén, « Chichite ». Li mnujhî, c' esteut « Rututu » ; li mârli, « Djèdjè », et l' ci ki tneut l' caberdouxhe, c' esteut « Elberke », li no del bire.

Ces sâvadjes nos la estént si bén enancrés k' on n' saveut ddja pus comint çki les spotés si lomént dvant.

*****

L' istwâre do niyåd, c' esteut l' prumire kénte da Tchofile.

Mins i nu s' a nén aresté la. Il a stî disca boutchî li tchminêye dâ Bismark. Il aveut gripé padrî avou deus del minme sôre ki lu, eyu çki l' toet vneut toprès do hourlea. Li mājhon esteut dins l' minme estat ki cwand s' grand-pere prûssyin l' aveut atchté. K' il estént binâjhes do vey Franse sôrti avou ene figueure di djambon efoumé cwand on l' dispind del tchiminêye, ey on texhou [tricot] ki sraetchive del foumire.

A Brâ, l' istwere del tchiminêye ristopêye, ça a divnou ene racontroûle po dire al shijhe.

(a shuve)

Virginie Gryspeerdt,
ratournant on boket do
roman da Laurent Dabe
« Les nichets de
Théophile », po les scoles
di Bive do 20 di may 2025
(scole pàs scolîs)

Fayêye rivindje po li rnåd

Lapi Robet esteut l' biesse li pus soyante do bwès !

Si grand plaijhi, c' esteut d' djouwer des toûs às ôtes !

On djoû René li rnåd aveut avizé ene bele grosse poye amon l' cinsî did la Ma, cwand i l' vola aler haper, li grosse poye aveut peté å diåle. Totshûte, i s' dota bén ki c' esteut Lapi Robet ki lyi aveut co catchî. Ça fwait... i sondja do côp k' il aléve prinde si rvindje.

Il ala cweri on saetch, ene bote di four et on rutabaga. Avou totes ces ahesses la, i s' meta a fé ene popene.

A poenne fwaite, i l' rascovra d' hârpixh [poix de résine] po k' ça soeye bén placant.

Adonpwis, i lyi meta ene pitite frake, ene marone, des wants et co des

botkenes. Et so s' tiessse, on ví tchapea di strin.

I n' diva nén ratinde bén lontins po vey vinu Lapi Robet.

Ci-ci s' djoca divant l' popene et cmincî a câzer : « Ey ! bondjoû, twè ! Cwè çki t' fwais par la ? » dit-st i.

Ma l' clicote ni respondeut nén.

« Pocwè çki ti n' responds nén ? kî çki t' es ? » bouxha sol clâ [insista], Lapi Robet.

Ma l' clicote dimoréve co todi sins peter on mot.

« Ess sitorné ? » rataca-t ele li robete. « Si c' e-st inla, dji m' va mete addé ti et t' câzer brâmint pus foirt ! »

Ma, mājré tot, i n' ava nole response.

« Kéne mālaclevêye djin ! » berdela-

t i. « Alez, vindju ! respond ubén dji t' saetche pàs orayes ! »

Come li popene ni djheut co rén, Lapi Robet lyi haetcha l' oraye. Ma cwand il a volou rsaetchi s' pate, cisse-ciale a dmoré aplakêye après l' oraye del popene come do poeret so on coyî.

« Laixhe mu ndaler ! » boerla-t i, etot dnant ene petêye al popene avou s' deujhinme pate. Mins l' deujhinme pate dimora aplakêye eto al verdjale k' esteut sol popene.

« Si to n' mi laixhes nén trankile, dji fotrè on bon côp d' pî ! » gueuya-t i l' málureus. Ma l' popene ni bodjive nén d' on pwel.

Adon Lapi Robet si meta a cpiter l' popene, on côp avou ene pate di drî, on côp avou l' ôte. Bén seur, totes ses pates dimorît-st aplakêyes al popene, come di djusse.

« Si t' continowes, dji m' ti va souker avou m' tiesse ! » dit-st ele li tiestowe robete. Ma, ostant peter dins on violon. Pont d' response del popene. Li seu rzultat, c' est k' les deus grandès orayes da Lapi Robet fourît eto acolêyes al tiesse del popene.

C' e-st a ç' moumint la ki René li Rnåd a sôrti di s' catchete.

« Alfén dji t' a yeu, niche voleu d' poye ! » dijha-t i. I displaca l' robete foû di s' prijhon et l' hina dins on grand saetch.

« To n' mi vas cwanlminme nén fote dins les tcherdons ? » boerla Lapi Robet.

« Dji m' ti va rosti e t' magnî tot rond » dijha-t i li rnåd.

« I gn a rén avou çoula ! » dijha-t ele li robete dins s' saetch, « porostant ki ti n' mi fotaxhe nén dins les tcherdons.

« Pocwè k' ti n' mi dmandes nén di

Stindou padzo l' tiyoû,

i s' sôle do sint-bon des fleurs,
del maltonreye des bourdons,
do ramaedje des gros-betch.

(...)

I n' dinreut nén s' plaeece à rwè !

Il a cossemé s'-n âme
so tos les âbes, so totes les fleurs,

t' laixhî-z endaler ? » dimanda-t i li rnåd. « Ti fotes mi rvindje a moule. »

« Et si dji braireu po n' nén ki to m' fotes dins les tcherdons ? » dit-st ele li robete.

« Insi, t' as vârmint peu des tcherdons? Dji t' di grâce po cisse racsegne la. Asteure, dji sai bén comint t' pûni. »

Li rnåd cora totsu vite addé on tchamp rimpli d' tcherdons et î fota l' saetch avou Lapi Robet didins.

Les tcherdons estént télmint grands k' on n' veyeut minme pus l' saetch.

« Aye ! Ouy ! Ayayay ! Ouyouyoy ! » ki li rnåd etindeut.

Ma ces criyaedjes la ont stî vite candjîs a rires et li rnåd a veu ki l' robete aveut moussî foû do saetch et magnî golafmint les tcherdons.

« Grosse biesse ! » dit-st i Lapi Robet a René li Rnåd, « to dvreus cwanlminme saveur ki dj' a skepyî dins les tcherdons et ki mes poys sont si spès ki dji sint nén leus pikeures. Mmmmmmmmm ! k' i sont mo bons, ces tcherdons la ! É vouss on pô, hê, li rnåd ? Nonna, vât mî por twè d' aler rcweri t' popene divant ki ds ôtès biesses do bwès n' î dmorexhe aplakêyes eto. »

Araedjî mwais, li rnåd erala so l' voye et, arivé dé s' popene al hârpixh, lyi râya ene oraye.

Li restant est âjhey a-z adviner : did lon, nosse vâren d' Lapi Robet riyeut plin s' vinte.

Dimitri François, li 15 di may 2025 ; fwait pârteye des paskeyes racontêyes às efants sol voye, a l' Acinsion, à Fornea Sint-Mitchî (Sint-Houbert)

so les sclats des blankès pires,
dins l' muree des ptits rixhots,
dins l' blawtaedje des stoeles.

Il a des mäs – pire ki foice –
po ene coxhe ki schete,
po ene fleur k' on cod.
po on sourdant a setch.

Jacques Desmet, divins « Homo sapiens », SLLW, 2025.

Fâves do vî vî tins

Marluzene e l' Walonreye

Marluzene, c' est ene fâve do vî vî tins foirt sipårdowe e l' Urope. Mins nén tant k' çoula e l' Walonreye.

Dj' a discovrou li mwaisse paskeye dins ene binde d' imådjes des Noer Dessén, « Walonreye, tere di ledjindes ».

Modêye classike

Li modêye k' i gn a la dessinêye (avou les bouyotes e walon da Pâ Hinri Tomsin), c' est l' cene del Grande Dutcheye.

Marluzene esteut l' bâshele do rwè di Scôsse [Écosse]. Si mame esteut macrale. Si pa les tchessa evoye, leye et ses troes sours, et ele si vnît rascoyî dins on trô d' rotche, metou å maxhaedje di l' aiwe di Petrusse et di l' Alzete.

Sol « rotche do Bok », la-djondant, gn aveut on tchestea ki touméve e-n ene blesse [en ruine].

Li tchesturlin, Sigfrwè, coixhî pa on singlé fourit médyî pa Marluzene et ses sours. Et s' emouraedjî del comere.

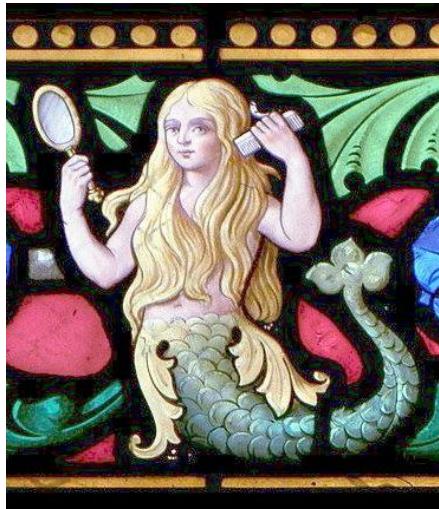
Cisse-ciale vola bén maryî l' duk, mins s' meta-t ele des kesse et des messes : « Djurez m', binamé ome, ki sol tins des anêyes ki nos pasrans nos deus, vos n' cwirroz måy a m' vs vey li semdi ey a savou cwè rapoirt a çou ki dj' fwai ci djoû la. »

Li duk prometa. So kékes djoûs, si tchestea fourit rassonré, del nute, on n' sait pa kès diâles u kès nûtons.

Li cope fourit ureus et ava toplin des cârpeas.

Mins, 25 ans après, on semdi k'il esteut sô, Sigfrwè moussa dins l' tchambe di s' feme. Il vey a Marluzene et ses deus sours k' avént on coir avou ene cawe di sierpint.

I les aveut a schipe veyou ki l' tchestea tot etir moussa e tere ey essevlixha l' duk.

Lomaedje e walon

Pont d' traee di Marluzene dins les fâves do vî vî tins do Payis walon. Mins, dins s' live «Li djerinne shijhe », Anatole Marchal (1901-1966) cåze di leye come del « bele macrale do Bok » (Bocq, aiwe d' après Spontin). Nos vierans cwè pus lon.

Ostant Thomsin ki Marchal, les riscrijheus eploynut l' lomaedje come e francês « Mélusine ». Avou l' lete « é » et l' cawete « -ine », on sint ki ç' n' est gote on no fonolodjicmint walon.

Dj' aléns don taper èn ouy divins l' live da Albert Doppagne (1912-2003) « Esprits et génies du Terroir » (Duculot, Djiblou, 1977). C' est la k' nos trovîs li cogne walone do mot, « Marluzene ». Mins l' trova esta bén maigue. Po Doppagne, e l' bijhe do Hinnot (picârd-câzant), les marluzenes, c' est des crodjambotes [croquemitaines féminins] ki shoflèt dizo l' ouxh u dvins li tchminêye cwand i fwait grande air. On manceye les efants ki n' schoûtnut nén insi : « Les marluzenes vos vont vni haper ».

Li floriconte do Bok

Marluzene, c' est don l' mwaisse persounaedje di cwate des floricontes do live da Anatole Marchal. Les spoûles ès pasnut dilé l' « Trô Colet », a Durnale.

Dins l' prumî boket, « Marluzene, li bele macrale », c' est l' feye do prumî signeur di Spontin, ki s' lome Mariolinne, k' a toumé roede bleuwe sote d' on fi d' cinsî. Lu, i l' veyeut voltî eto mins i sinteut bén ki leu-z amour aléve aminer brâmint des rascråwes. Adon, i l' a cwité sins si rtourner.

Mariolinne s' a leyî dcweli et l' dierin djoû di s' veye so tere, elle a toumé dins l' Bok. Mins elle a stî rascodowe pal royinne des macrales et divni Marluzene.

Li royinne lyi a dné l' âdieu di rivni so tere ene feye par an, li nute del Sint-Djhan. Les shijh nutes di dvant, elle est dins l' aiwe di Bok ki ratind, et on l' ôt tchanter ene tchanson foirt disbelixhante. Tchaee djoû, li tchanson est todi pus claire.

On croet ki, s' i gn âreut on djonne ome – mins onk ki n' a måy veyou voltî – ki djondreut s' rôbe cwand ele rexhe al Sint-Djhan, il âreut on trezôr.

C' est çou k' saye di fé Colas l' shabotî, k' a-st oyoy l' tchanson d' astcheyance li prumî djoû, et k' a-st aprins l' cawcwa do setinme djoû mon on vî Durnalî. Mins cwand, catchî drî èn ônea, i voet l' bele macrale s' aprepyî, i tchait so ses djnos, i s' trinne, i stind les bresses et n' si sawè ratni d' dire « A ! Marluzene » divant d' awè toutchî s' longue cote.

Po sawè cwè, fât lére Marchal.

Lucyin Mahin, li 17 di djun 2025

Novea roman e walon

Li djoû k' Monsieu a rivnou

Trinte ans après « So l' anuti », Lorint Hendschel nos buskinte [fait cadeau] d' on novea roman e walon.

Li prumî s' passéve al fén do 18inme sieke. Ci-ci, c' est å cmince do 20inme.

Mins gn a ene rishonnance inte les deus : li mwaisse persounaedje dimeure tot on tins a Lene, on hamtea a ene pixhêye di Mouze.

Èn ôte pont k' on rtrouve dins les deus ouves, c' est l' guere. Si Lene esteut otrichyin e 1780 (dins « So l' anuti »), ci côp cial, vos seroz plonkî dins l' Beldjike did diviè 1900-1915.

Racourti

Monsieu k' on-z è cåze dins l' tite, c' est on djonne indjenieur ki fwait dins les volantès machenes. Ça a stî si ptit molon [*passe-temps favori*] dispu estant tot ptit. A shijh ans, dedja. C' est a ciste ådje la k' i va rescontrer nosse mwaisse persounaedje, Zande.

Ci-cial, c' est èn orfulin ki n' l' a nén yeu åjhey. Si mājhon a broûlé di cåze d' on côp aloumoere, greyant ses parints et si ptit fré. Il a fwait do hierdî do tins k' on ratroplève co les biesses do viyaedje po les evoyî waidyî

dins les comognes [*terrains communaux*]. C' est di ç' tins la k' il ayeut sculté des tiesses di djins dins do pâkî, do djaeyî u do sapén. Ût popenes k' i va wårder avou lu e l' cinse Ernote, k' il î va divnou vârlèt sacwants anêyes.

Mins l' cinsî epronte des cwârs å notaire po-z atchter ene locomobile di cinse. C' est des éndjins ki rôlèt sins tchvâ, avou on moteur al wapeur. Mins « epronter des çanses, ça costêye des çanses ». Aprume d' els awè å notâre do viyaedje, ki shonne esse èn uzurî. Deus ans pus târd, li cinsî Ernote doet vinde si sint-friskin po rpayî ses desses.

C' est adon ki Zande est evoyî å tchestea des Douves a

Brogne, po-z î divni l' do-mestike, et l' responsåve da « Monsieu », li fi do « Baron » : èn industriyeu, k' a-sy amonté ene peclêye d' oujhenes sol boird di Sambe.

Dobe edicion et vindince

Li live est eplaidî deus côps. Ene edicion e rfondou walon. Ene ôte pus près d' on scrijhaedje Feller, ki sereut come li « rfondou soft », ene idêye ki li scrijheu ayeut diswalpé al fén des anêyes 1990.

Tchaeke edicion est ecrâxheye d' on ratournaedje e francès, sol pådje di droete. Çou ki rind l' tecse e walon pus mālâjhey a lére, li live si rployant sol pådje do francès. Mins i paret ki c' est l' uzance « eternâcionåle » did pol moumint.

Po-z atchter l' live, emilez å scrijheu, Laurent Hendschel (laurent.hendschel@gmail.com).

On l' sait ossu awè a Bookelis: <https://livres.bookelis.com/librairie>.

On l' trouve eto sol Toeile (Fnac, Amazon...).

Lucyin Mahin, li 3 d' djun 2025

Pépé Crotchet

On live po ls efants, e francès kisseme d' walon. Ouve da Joël Thiry, dins li « spitante coleccion » do Muzêye do Pår-laedje e l' Årdene.

C' est deus roufions ki vont voltî djouwer tot do long d' on vevî, avou leu ptit tché. Portant leu grand-mame lezî ayeut bén dit (e walon) ki c' esteut mo riskeus, ca i pôrént esse haetchîs dins l' aiwe et neyîs. On sait bén tertos ki c' est la k' Pépé Crotchet a s' djîsse. Tertos ? Nén l' mame

des efants ki rprotche al bobone di raconter des galguizoudes ås cårpeas.

Et portant...

Li spitante coleccion

C' est l' troejhinme live d' imådjes ki rexhe dins cisse rilêye la. L' idêye da Joël Thiry, c' est ki les parints n' atchtêyront nén on live po ls efants tot e walon. Did la, vât mî mete li paskeye e francès et les diyalokes e walon.

Les deus ôtes lives si lomèt :

« Luciye et l' noere rotche » (walon a gâtche). Et « Li Noyé da Polochon » ki c' est l' ågne eyet l' boû ki dvizèt walon.

Po-z atchter l' live, emilez å Siervice do live

del province di Lussimbork (sll@province.luxembourg.be) u å Muzêye (contact@museedelaparoie.be).

On rovyî scrijheu d' après Hesta

Jean Dessard

Li troes d' may, sol côusse do raploû des rfondeus a Transene, dji fouri buskinté d' on live da Djan Dessard, sicrît e 1939 : « D' ene coxhe so l' ôte ».

C' est ene ramexhnêye cdi tchansons et d' rimeas emantchîs so tote li côusse del vicâreye do scrijheu, dispoys les anêyes 1890 disk' e 1939.

N' est nén foirt rilomé, dai, lu. Awè, savoz, dj' end aveu mât oyous djâzer. Et s' n' est i nén minme relêjhou dvins l' Antolodjeye Piron. On ptit scrijheu, on banâve tchansonî come end a des banslêyes et des schôtlêyes, dirîz vs ? Nonna paret. Pâr ki si ouve n' a waire si pareye po Bén des câzes.

Fén cnoxheu do walon

Po-z ataker, il eploye on ritche motlî a fé bleuti li motî da Haust. Tot al dilongue do live, dji trefougne [dénicher, repérer] miermot [hapax]¹ so miermot. Eco pus k' Artur Xhignesse savoz. Des egzimpe ? Vo ndè la ene pougnêye :

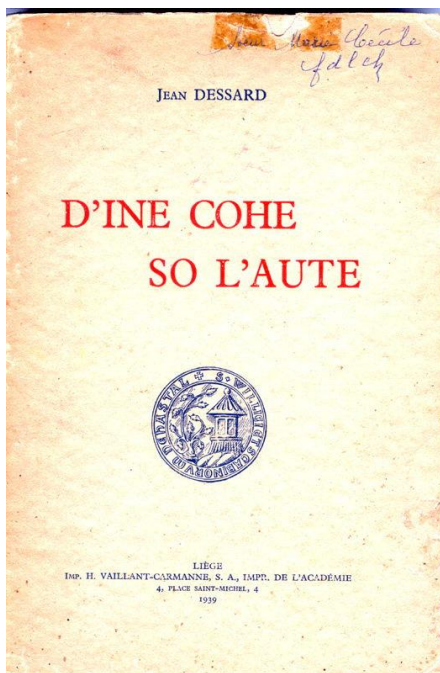
(1) forlire (longowe binde di steule leye al dilongue do tchamp d' on vijhén por lu poleur passer) ; (2) hâzinele (bresse d' on shoflet d' foirdjeu, di serwî) ; (3) acmostrer (dimostrer) ; (4) adierceu (fr: dispensateur, pourvoyeur) ; (5) galnâjhe (gasse, bombance).

Sudjets oridjinâs

Des fjheus d' rimeas ki scrijhèt sol veye dal campagne, end a toplin, awè. Les ptits moxhons ki tchîptèt, les pâwions ki pidjolèt, li douce hinêye des fleurs, l' ovraedje des cinsîs, les sâjhons ki passèt, les sovnis d' efance, et des sifwaites, on ndè lét et ralét sins mât lâschî.

Nosse Djihan, oyo vs, ni meskeut nén ces corants tâvleas

1. on miermot, c' est on mot k' on n' rescontere k' on seu côp dins tos les scrijhaedjes d' ene metowe langue.

la.

Mins i cwite telfeye l' aroye des tâyes [voie ancestrale] po s' astârdjî so des foirt sipepieus discrijhaedjes di cayets ki shonnèt toirdous, mâttoirtchîs. Nén degnes d' esse acotés, djans.

Mins il adierceye â vs endè djâzer avou tant del tinrûlisté k' i fwait passer si ahâyance [agrément, admiration] â lèjheu.

Metans : li rimea « li vî posti ». Ci vî posti la [cette porte de jardin] est tot crâwé. On voet k' a nén rezhou fou d' ene oujhene. Et s' crexhe-t i dzor lu² ene tchârnale ki shonne el sitofer.

Lon d' el disprêjhî [dévaloriser], ces cwâlités la fîjhèt tote l' âme di cisse kitapêye bârire. Et s' vént i des djonnes pondus po ndè rashir li moende di ses vôsseures et di ses traits.

2. « crexhe » sait esse siervou come viebe sins djin [impersonnel] : i crexheut-st on rôzî (Henri Simon).

Temoen del houyire

Des lives e walon, dj' end a lèjhou, savoz. Mins onk ki discrît si Bén l' vicaedje des houyeus, dj' end aveu co mât veyou.

Amâ [avant] d' lère Dessard, li powinme sol tinme des houyires li mî toirtchî por mi – ki dj' end aveu rashiou totes les frâzes sol Wiccionaire³ – c' esteut : « Â noer payis del hoye » da Louis Lagauche.

Mins les arimés da nosse Djihan, dai, lu, c' est èn ôte calibe, savoz ! Les foyous septante a ûtante-ey-onk do live, c' est ene fameuse minire, – c' est l' cas del dire – po l' ovraedje ki dj' fwai sol Wiccionaire, çoula. Awè, si dji n' so nén di mâle sovance, pinse dju, dji n' aveu nawaire co mât kixhiyî [consacré] tant do tins so si pô des royes.

L' ovrî houyeu ki passe e l' rowe / tot pezant dvins ses gros solés. / K' âye l' air pagnouf ou plin d' exhowe, / nos l' divans tofer ripârler [défendre] (...) On djoû, l' taeye wague caze d' on tchôcmint; / l' aiwe trawe u l' feu griyeus s' esprind : / i fâre des waxheas pol fosse !

Diâle mi speye ! Dji creyeu k' dji l' âreu fou â coron di deus troes samwinnes. Et vo m' la â coron d' on moes, don, mi. Et dji so co dsu po ene pitite hapêye.

David Blaude, li 25 di may 2025

3. NMS (note do mwaisse sicrijheu) Li « Wiccionaire », c' est on motî so les fis [en ligne] tot espliqué e walon, pâr les mots des lingaedjes etrindjirs (adresse p. 18). Dispu 2023, David Blaude î radjoute toplin des frâzes d' oteur.

Dijh ans viye, dedja

Fiesse às lingaedjes walons 2025

Li fiesse s' a disrôlé li 24 di may a Nameur sol tinme del tchanson d' asteure e walon.

Veyanmint k' on fiesti-xheut ses dijh ans, les adjinçneus avént metou les cosséns so les xhames [*les petits plats dans les grands*].

Eto, el fiesse aveut rvinou a Nameur, la k' elle aveut-st ataké l' an 2015. Ciste anêye ci, elle esteut edjîstrêye a l' Espåce Harscamp, ene eglijhe dissacralijheye del rowe Sint-Nicolai.

Atacans, mes efants !

Li prumire pârteye, do matén esteut ene miete academike, avou li spitch d' intrêye da Joseph Dewez et l' ci del mayoresse fijhant fonccion a Nameur, Charlotte Bazelaire.

Shuveut on rprezintaedje do label « Nosse comene dit oyi » pa Julien Noël, ki hâyna l' mape avou totes les comenes dedja labelijheyes. Come ridit, gn a asteure on Walon so troes ki dmeure dins ene comene k' a dit « oyi » a s' lingaedje coinrece : walon, picârd, gâmès, lussimbordjwès, ripouwaryin.

Avou ça k' i gn a yeu ene novele arivante, Ajhôte-Prêle, k' a siné l' convincion divant nozôtes tertos.

Conferince sol tchanson d' asteure

Li gros boket del matinêye alêve esse li conferince sol tchanson e walon d' asteure.

So li scanfâr, Lorint Hendschel et Xavier Bernier. Deus djins foirt aloyeyes a cåze di ç' sudjet la. Xavier Bernier

aveut fwait s' memwere so les viyès tchansons e walon (vos l' savoz co aberweter sol pådje e francès di l' Aberteke, adresse p. 18). Cwand i vola vey çou k' end esteut del tchanson d' asteure, i tcheya so on clipe videyo da... Lorint Hendschel, co tot djonne valet, ki vneut d' emantchî ene binde lomêye « René Binamé et les rows di scours ». Vos ploz schoûter ene tchanson da leur, « Depårt pol Californie », todi so l' Aberteke.

Mins nosse Lorint aveut câzu leyî ouve avou l' walon di 2002 a 2022. C' est tot rescontrant Zavî k' i s' î a rmetou podbon.

Ké plaijhi di l' ôre prezinter e walon les tchanteus et tchanteuses (waire !) d' après 1979. Oyi, après l' termene « Bob Dechamps » come avént décidé les deus pretcheus.

Les tchanteus estént prezintés pa cope, avou ene tchanson so on tinme diné. Paregzimpe : les « metalikeus », « les bôreus d' crakes », les « emeytchapelisses » [*chanteurs a capella*], les « mâ do payis »...

Po tchaeke sôre di tchanson, les schoûtants divént vôte pol meyeu des deus. Il avént rcû des ptits drapeas di deus couleurs.

Mins por mi, ci n' esteut nén do djeu. Dins les « revintus », kimint tchoezi inte « cama » da Flipe Anciaux et « Black country blues » da Wiyam Dinker ? Divins les « bôreus d' crake », etur « Hermene li mitomane » da Mimile (Vincent Delire) et « Li ronfleu » da Julos Beaucarne ? Mi-minme, dji n' a nén vôté dipus d' on còp. Mins dj' âreu dvou fé come Djåke Desmet : vôte po les deus, et lever l' rodje eyet l' vete drapeas.

Ene sacwè d' foirt plaijhant : les pretcheus avént stî rnaxhî

des vîs eredjistrumints di dvant les stroetès plakes [CD]. Eyet co des viyès fotos des tchanteus. Dji n' mi sai espaitchî di vs mostrer cisse-ciale da André Gauditiaubwès – el Bon Diu si âme – estant co djonnea.

Après-nonne

Dji n' câzrans nén del marinde, foirt... democratike.

Li cougnet, c' esteut l' bate di tchansons e walon, ki nos è cåzans pus lon. A l' intrake, gn aveut li rindaedje di totes sôres di pris... dilé candjlete [*comptoir*], çou ki n' esteut nén po-z aveur des rwaitants sins brut !

Li pris po l' meyeuse ouve escolincieuse [*pédagogique*] rivna a Joëlle Spierkel.

Les troes prumîs al bate des noûmots, ci fourit : Joëlle Spierkel, Johan Viroux eyet Jean-Claude Somja.

El maraton d' lijhaedje «Lére sins rlâtche» (lére sins rla, lére sins rlaye), c' esteut èn ocupaedje la k' ene dijhinne di bibiotekes avént prins pàrt. Po tot fini, gn a yeu 1.120 djins, inte di zeles 613 efants et laidadjisses k' ont vnou lére on ptit boket di 30 sigondes a troes munutes. Come les

rzultats acountént li nombe di d'morants, li djuri aveut fwait deus categoreyes. Pol prumire, les comenes di pus d' 20.000 djins, c' est Courcele k' a l' plouma, shuvowe di Lidje (bibiotheke di Djoupeye) pu d' Nameur. Po les pus ptitès comenes, li ponpon, c' est po Chevre-Rance, ki dvancixh Teu eyet Vierdon. Gn aveut eto des pris po les meyeus lijheus et lijheuses, categoreye djonnes et categoreye grandès djins.

Finåle del bate di tchansons

C' esteut l' prumire sifwaite bate dispu l' difinmint do Fiesse del Tchanson e walon di l' RTBF e 2014. L' idêye aveut ddja stî stitcheye dins les tiesses do comitê a Nameur e 2015 pa Pire Otdjåke. Lyi a falou l' tins d' cover!

Po l' aprester, les adjinçneus avént publiyî ene ramexhnêye di tecses a mete e muzike. Avou l' idêye di n' nén awè des

bokets ki c' est câzu do francès come pacô dins les dierins pris adjinçnés pa l' RTBF.

Gn ava cwate finalisses, ki tchaeye di zels a vnou tchanter deus tchansons sol sinne : (i) Yves Bellens, so on stîle di tchanson d' dicåce, tecses da Jean Goffart ; (ii) li Rawete, li seule vwès d' comere, deus muzicyins dilé leye, avou des tchansons å tecse da Lorint Hendschel ; (iii) Solia Cubana ene binde di ût muzicyins avou tchanteu et tchanteuse, k' avént metou do walon so del muzike di Couba, eyet (iiii) Olivier Terwagne, so des tchansons å tecse, onk e walon del pene da Jacques Desmet et onk e picârd sicrît pa Roland Thibaut. Et s' acpangner lu tot seu å piyano.

C' est ci-ci k' a wangnî. Mins c' est Yves Bellens k' a rascodou l' pris do publik.

Vos ploz aler vey les deus tchansons da Terwagne ey ene

del Rawete so VoBuzé [Youtube]. Passez pa l' Aberteke u pa Wikinoveles u pal pådje Wikipedia del « Fiesse às lingaedjes walons » Dj' end eplaidrè co kécfeye des ôtes sol tévé walon-câzante.

Concerts

Po fini l' djournêye, n' ourit on concert des « Lorient » (binde da Zavî Biernî) et on recitâ da Guy Cabay.

Les responsâves, k' estént ddja so pî dispu les aireurs, ont yeu bèn do merite a dmorer disk' al fén.

Pôreut vali k' on rmete çoula l' anêye ki vénr, aprume li bate di tchansons et l' maraton d' lijhaedje. Li prumire a rimpli l' sâle l' après-nonne. Li deujhinme a metou do walon dins l' boke d' on gros meye di djins, inte di zeles on minisse federâ et deus mayoresses.

Lucyin Mahin, li 19 di djun 2025

Letes et emilaedjes

Jacques Desmet :

Dj' a co rashonné ene novele ramexhnêye di powinmes lomêye «*Mèchons*» Ele mousrè foû po les fiesses di Waloneye avou eto èn «*Astérix amon lès Bèljes*» e walon do Miton.

Dimitri Françwès :

Mi novea mestî di «*tosseusolsinnisse*» [one-man-show man] a l' air di fé des binâjhès, si on djudge les dates dedja ritnowes pol deujhinme miton d' 2025. Houte di çoula, mi pasmint d' tins di rashonner des vîs lives e walon (aprume des bindes d' imådjes) èm va ofri sacwants djournêyes po racsegnî l' grand publik sol lingaedje Defrecheux. Veyanmint ki les bindes d' imådjes, c' est les seus lives e walon ki s' vindèt come des ptits pwins.

* li 14 di djulete : fiesse do shabot di Poitche-rece-e-l'-Ârdene (Dâvdisse) avou fâves et floricones a môde d' etaitixhmint sol voye [animation de rue]. Djî n' frê pus l' ratournaedje e francès, si on nel dimande nén. Li tot, c' est d' moster l' egzistance do walon et d' el mete dins l' oraye des djins, aprume des efants ki

vnèt avou les parints.

* li 21 di djulete : e Fornea Sint-Mitchî (Sint-Houbert) minme parey.

* les 2 et 3 d' awousse : bradreye di Djiblou. Gn ârè on stande di lives e walon (lives del Rantoele, bindes d' imådjes di resconte). Djî dirè ossu on floriconte u l' ôte.

* li 15 d' awousse : fiesse 1900 a Mâtche-el-Fâmene. Come a Djiblou.

* li 27 di setimbe : a Djiblou, «*brocante culturelle*» po les fiesses di Waloneye avou vinte di lives e walon.

* li 13 di nôvimbe : a deus eures et dmey di l' après-nonne (14e.30) a Rotchoirt, a l' aisse del tuzance (cinte culturel), vo m' rila tot seu sol sinne so on rlomé scanfâr (avou paymint d' l' ârtisse sorlon l' nombe di rwaitants). On conte dedja so 150 a 200 djins, les abitouwés des spectâkes did la. Vât mî ritni s' plaece (084 22 13 76).

* li 16 di nôvimbe a Transene (Libin) : co on «*tosseusolsinne*» li deujhinme e ç' plaece la, avou des noveas sketches.

* li 29 di nôvimbe a Palijhoû [Paliseul] å cinte culturel : co tot seu sol sinne, pol prumî côp la-vola.

Ådvins (II)

Nosse Marluzene (Lucyin Mahin)	p. 13
Li novea roman da Lorint Hendschel	p. 14
Pépé Crotchet riveyou pa Joël Thiry	p. 14
Dessard, powete rovyî (David Blaude)	p. 15
Fiesse às lingaedjes walons 2025	p. 16-17
Letes et emiles	p. 17
Crakes (Christian Thirion)	p. 18
Sol Daegntoele waloncâzante / anonces	p. 18
Et l' nute s' a stindou (binde d' imådjes da Djozewal) (XXXI & XXXII)	p. 19-20

Crakes

Ritrovez l' mwaisse modêye so Wikisourd : http://wa.wikisource.org/wiki/Oteur:Christian_Thirion

Li frigo po mes vîs parints

- Mi mame, ses deus frés et ses deus sours, s' ont metou eshonne po-z ofri on frigo a leus parints po leus noices d' ôr.

Kékes djoûs après, mame a rpassé po vey cwè, et dj' esteu avou leye.

- Vos estoz binâjhe po l' frigo, dit-st ele ?

- Åy et neni, di-st i l' vî a m' mame. Dji so mâva so m' feme.

- Pocwè don ?

- A tos les côps k' dji drouve li poite, dji veu k' elle a rovvî di clôre li ptite louture.

On n' comprend rén

Li mwaisse di scole : Fernand, di m' on pô kî c' est k' a vnou ir haper des pemes e m' djårdén ?

Fernand : Mande escuse mwaisse, dji n' ô rén la k' dji so-st e cou del classe.

Li mwaisse : C' est çou k' on va vey. Ns alans discandjî nos plaeces.

I candjèt leus plaeces.

Fernand : Monsieu l' mwaisse, dihoz m' on pô, kî c' est k' a vnou ir al nute po coultchî avou m' mame adon ki m' pere esteut-st a l' ovraedje ?

Li mwaisse : Fernand, t' as råjhon. Did cial, on n' comprend rén.

Christian Thirion, li 5 di djun 2025

Roman a rmete e walon

Alban Leloup vént d' eplaidî si roman e francès « Par ce cri tu vaincras » ki l' prumî tchaptrê aveut parexhou e nosse gazete, ratourné e walon (« Di l' ôle sol mer », Rantoele 106 p. 9-11)

L' oteur est d' acoird po l' rimete tot e walon... avou d' l' aidance. Emilez lyi : leloup.alban@gmail.com

Sol Daegntoele waloncâzante**L' Aberteke**

<http://aberteke.walon.org>

Videyos : ene tchanson da Willy Marchal ey ene del Rawete ; scoles di Bive do bontins 2025.

L' eciclopedeye Wikipedia

aveut 12.642 ârtikes å 18 di djun 2025.
<http://wa.wikipedia.org>.

Wiccioneaire

<http://wa.wiktionary.org>

N aveut 35.438 pådjes, å 18 di djun 2025, inte di zeles, 30.562 fok pol walon. Li diferince, c' est des mots di ds ôtes lingaedjes, respikés e walon.

Wikisourd

<https://wa.wikisource.org/>

Biblioteke di tecses e walon dins totes les ortografeyes. « Les dierins contes » da Edmond Wartique sont rmetous e rfondou ; mwaissses tecses e Feller des ârtikes Rantoele da « Blawete » (Christian Thirion) et Jean Goffart.

DTW

Dictionnaire di tot l' walon : <https://dtw.walon.org/>.

Å 18 di djun 2025, gn av 37.844 intrêyes. Po cweri on mot e francès, metoz vos dins l' purnea « dins l' discrijhaedje ».

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

Kesses so li rfondaedje di målåjheys mots; raploû des rfondeus do moes d' may.

VoBuze (Youtube)

Tchinne Lucyin Mahin

<http://youtube.com/@mahinlucien>

Payis condruze et walon

Djâspinreye Fesbok foirt ovrante [active]

Li bijhe et l' solea

<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>

Muzêye do Pârlaedje

<https://www.museedelaparole.be/>

Amon Lorint

<https://amonlorint.wordpress.com/>

Rapoirtaedje sol fiesse às lingaedjes walons avou toplin des respondas d' waloneus e walon

Racourti des imådjes di dvant

Dj' estans e 1815. Emile Colot, on Walon d' Lene (Åssôrt), ki s' aveut-st egadjî dins l' ârmêye francesse, si rtrouve Holandès après l' batreye di Brinne-l'-Alou [bataille de Waterloo]. I rwangne si novea payis, tot rpasant pa l' lye Corsike [Corse]. Mins...

Vos sintoz bén ! Deus cmeres ! Elle s' alént râyi leus ouys.

ki ene croet ki vos avoz pierdou vos biyokes.

Voloz dire ki Bizete lyi a fwait acroere ki dj' esteu hamlé ?

Ké couyoneuse, cisse-lale !

Rindez l' fizik a s' pa. Mi, dji n' m' è vou pus måy siervi.

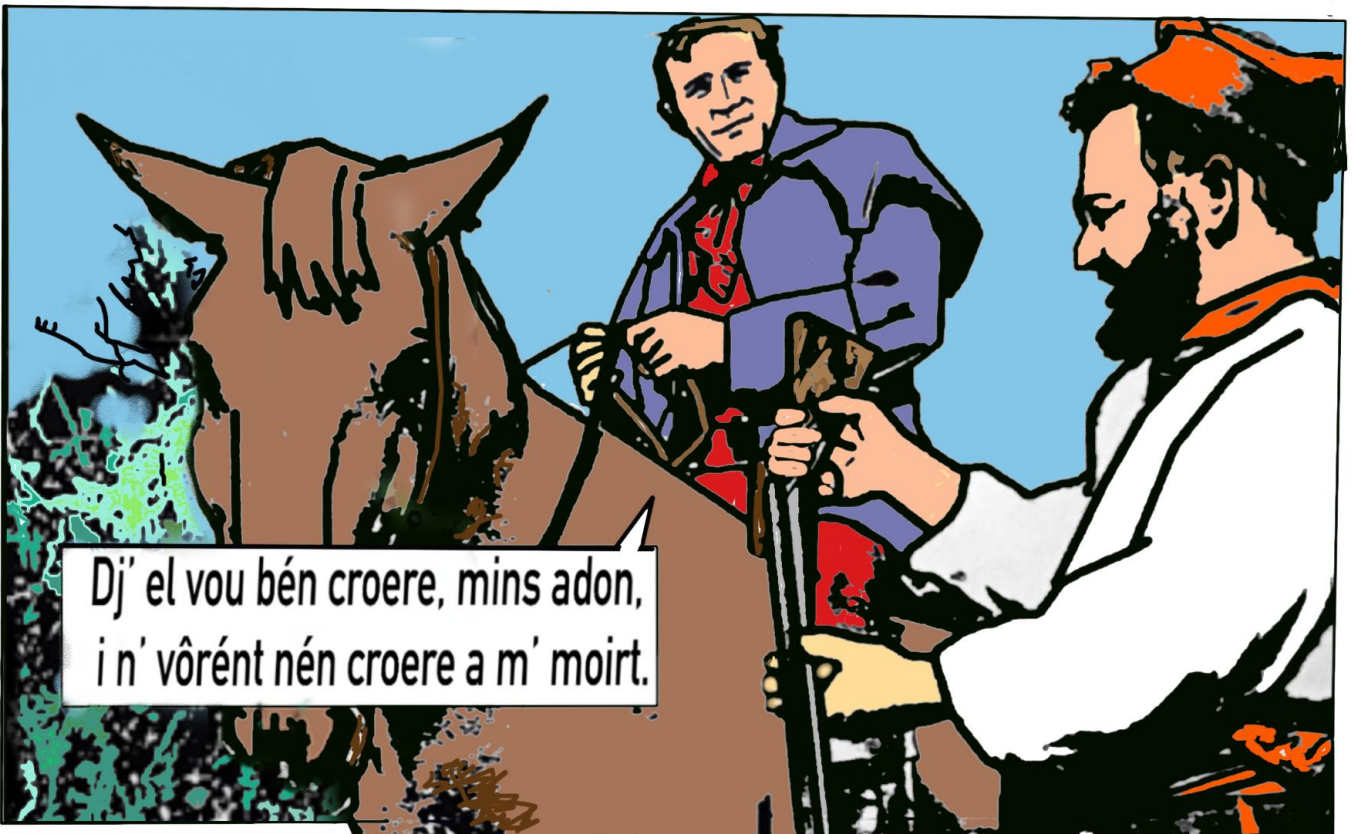

I m' ireut-st à mia, a mi.

31

Dj' el vou bén croere, mins adon, i n' vôrént nén croere a m' moirt.

... il î rtrouve ene djouguete, Bizete, k' esteut avou lu e l' ârmêye. Emile si decide aler rvindjî s' pa, k' âreut stî dischindou på mayer did la. Mins on l' ratind et tirer sor lu. Il est laidmint djosté. Mins c' est on deur crustin...

